

פרק 9 התעלמות מהעניין

9.1

ח"כ א': אנחנו חייבים להגדיל את תקציב החינוך!
ח"כ ב': מה פתאום! לא צריכים לשנות את תקציב החינוך; ח"כ א'
רק מחפש כותרות.

נראה שח"כ ב' חולק על ח"כ א', בנימוק שעמיתו נוקט עמדה מתוך שיקולים פסולים. כלומר, אפשר לייחס לח"כ ב' טיעון זה:
ח"כ א' רק מחפש כותרות.
∴ לא צריכים לשנות את תקציב החינוך.

הבה נניח לשם הדיון שההקדמה נכונה – זאת אומרת, שח"כ א' אכן רק מחפש כותרות. האם ההיסק תקף? כלומר, האם ההקדמה היא סיבה טובה לקבל את המסקנה? למעשה, קשה לראות קשר כלשהו בין שתי הטענות. המניעים של ח"כ א' הם דבר אחד, והצורך לשנות את תקציב החינוך הוא דבר שונה לגמרי. אילו שיקולים עשויים להיות סיבה בעד או נגד שינוי בתקציב החינוך? יש לקחת בחשבון עובדות שונות: תקציב החינוך ומרכיביו, התקציב הכולל, הדרישות והעלויות במערכת החינוך, וכדומה. אבל אין מקום לקחת בחשבון את מניעיו של חבר כנסת כלשהו.

אם כן, למה אמר ח"כ ב' את מה שאמר? למה הצביע על מניעיו של ח"כ א' אם הם אינם נוגעים כלל לנושא השנוי במחלוקת? כדי לענות על שאלה זו כדאי לבחון

מה ניתן להסיק מההקדמה שהציג ח"כ ב'. מה עשוי לנבוע מכך שח"כ א' רק מחפש כותרות? אולי נובע מכך שאין להתחשב בדבריו, שהוא לא ישר, שאי-אפשר לסמוך עליו, וכדומה. לא קשה לתאר למה ח"כ ב' היה רוצה שמאזינו יסיקו מסקנות כאלה. למעשה, כאשר ח"כ ב' מצביע על מניעיו של ח"כ א' הוא מביא הקדמה למסקנה, אך לא לזו הנוגעת לתקציב החינוך. בין שיש לו מה לומר על עניין התקציב ובין שאין לו מה לומר על כך, הוא בחר להתייחס לח"כ א' עצמו, ולא למה שח"כ א' טען.

הגדרה

התעלמות מהעניין (בלטינית – *ignoratio elenchi*) היא הצגת טענה כהקדמה למסקנה מסוימת, כשלמעשה טענה זו מהווה הקדמה סבירה רק למסקנה אחרת (שבדרך כלל אינה נאמרת במפורש).

הגדרה

טיעון לגופו של האדם (בלטינית – *ad hominem*) הוא סוג מסוים של התעלמות מהעניין, שבו תוקפים את היריב במקום לתקוף את הטענה שלו. הצורה הכללית של טיעון לגופו של האדם היא זו: פלוני הוא כזה וכזה.
∴ מה שהוא טוען אינו נכון.

מסוימים. כלומר, כאשר הכוונה היא להסיק מסקנות בנוגע לאמינות של מישהו, ודאי שיש מקום להצביע על תכונות אישיות שלו. למעשה, טיעון כזה כבר אינו טיעון לגופו של האדם (במובן הטכני), כי אין בו התעלמות מהעניין שעל הפרק – במקרה כזה אמינות האדם היא העניין.

מובן שלעיתים יש לאדם תכונה המעידה על אמיתות דבריו. אם, למשל, אדם הוא שקרן המשקר תמיד, אכן גובע מכך שמה שהוא טוען אינו נכון.

טיעון כשר לגופו של האדם?

האם טיעון לגופו של האדם תמיד פסול? לפעמים נכון להתייחס לטוען עצמו, ולא רק לטענה שלו. בבית-משפט, למשל, יש חשיבות רבה לאמינותם של עדים, כי שופט אינו מקבל כמובן מאליו כל מה שמספרים לו – כל עדות מקבלת משקל לפי אמינות העד. לכן בהחלט ראוי להצביע על מניעיו של עד, על סמכותו, או אפילו על יכולתו השכלית. מכאן שאמינות הטוען היא בהחלט רלוונטית לדיון במקרים

סוגים של טיעון לגופו של האדם

הגדרה:

טיעון לגופו של האדם על-פי נסיבות הוא סוג אחד של טיעון לגופו של האדם, שבו מצביעים על נסיבות המתייחסות אל הדובר, אשר בגללן מה שהוא טוען עלול להיות לא נכון.

דוגמא:

(א) דובר חברת החשמל: "חברת החשמל עושה הכול כדי להבטיח לנו אוויר נקי."
מבקר: "זה הכול שטויות - הוא מקבל משכורת בדיוק כדי להגיד דברים כאלה."
(ב) אי-אפשר לקבל את גרסתו על פרשת "אלטלנה", כי הוא עצמו היה חבר באצ"ל/בהגנה.

הגדרה:

טיעון לגופו של האדם על-פי פגיעה - הוא טיעון לגופו של האדם שבו מה שנאמר על האיש הוא פשוט פגיעה אישית.

דוגמא:

אל תאמין לאף מלה של האידיוט המנוול הזה.

הגדרה:

טיעון "אתה בעצמך" (בלטינית - "tu quoque") הוא טיעון שבו מישהו מצדיק את מעשיו על-סמך זה שבן-שיחו (או מישהו אחר) עושה אותו הדבר.

דוגמא:

(א) אני אוכל יותר מדי? אתה בעצמך גמרת עכשיו קרטון שלם של גלידה!
(ב) מצב זכויות האדם במדינת ישראל מצוין. עובדה, תראה מה קורה במדינות האחרות במזרח התיכון בנושא הזה!

שאלה למחשבה:

מדוע טיעון "אתה בעצמך" נחשב טיעון לגופו של האדם?

כיצד להתייחס לטיעון לגופו של האדם? היות שטיעון כזה הוא סוג של התעלמות מהעניין, אין הוא מהווה, בדרך-כלל, חלק מהטיעון הנדון. לכל היותר הוא משמש כטיעון צדדי למסקנה אחרת, לא למסקנה המוצהרת של הטיעון. לכן, טיעון לגופו של האדם הוא חלק מהטפל, שאין טעם אפילו לדון בו לאחר שמפרידים אותו מהעיקר.

בטיעון לגופו של האדם מתייחסים אל הטוען במקום אל מהותה של הטענה עצמה. לעתים עושים זאת גם בדרך אחרת. לדוגמא:

זמרת מפורסמת בתשדיר פרסום: "לאורחים שלי אני מגישה רק יינות שמרמל".

במשפט הזה העיקר מובלע לגמרי. בכל זאת, אם חושבים על מה שהמפרסם באמת רוצה להגיד לנו, לא קשה לחלץ את הטיעון הבא:
הזמרת המפורסמת חושבת שיינות שמרמל הם טובים.
 ∴ יינות שמרמל הם טובים.

הגדרה

היתלות באילנות גבוהים (בלטינית *ad verecundiam*) היא טיעון שבו המסקנה מנומקת בטענה שזו דעתו של מישהו המוצג בתור מומחה. להיתלות באילנות גבוהים יש צורה כזו:
פלוני המומחה חושב שכך וכך.
 ∴ כך וכך.

האם היתלות באילנות גבוהים היא טיעון טוב? מה דעתך, למשל, על הטיעון בעד יינות שמרמל? יהיה מעניין להשוות אותו לטיעון אחר:
הרופאה שלי אומרת שיש לי זרוע שבורה.
 ∴ יש לי זרוע שבורה.

מדוע טיעון זה משכנע יותר מההמלצה על יינות שמרמל? גורם חשוב הוא טבעו של תחום הדין. על טעם וריח אין להתווכח, אולם הרפואה היא תחום של עובדות. ייתכן שיש לי זרוע שבורה וייתכן גם שאין לי, אבל בכל מקרה, אין זה עניין של טעם או של העדפות אישיות. יתר-על-כן, העובדות הרפואיות הן לרוב עובדות שהמומחים מסכימים עליהן (לפחות בכל הקשור לאבחנות פשוטות, כגון שבר בזרוע). בכך שונה הרפואה מתחומים כמו כלכלה או יחסים בינלאומיים, שבהם חלק ניכר מהעובדות שנוי במחלוקת.

אבל כדי שהיתלות באילנות גבוהים תהיה משכנעת, לא די שהתחום יהיה

מתאים; חשוב גם להסתמך על מומחה מתאים. ראשית, עליו להיות מומחה של ממש בנושא הנדון. אם, למשל, מומחה גדול בְּזֶמֶר העברי אינו מבין דבר בענייני כספים, העובדה שהוא מעדיף בנק מסוים איננה ממין העניין כשעלי להחליט איפה לפתוח חשבון. לעומת זאת, הרופאה שלי אינה סתם מומחית, אלא מומחית לרפואה, ומכאן שדעותיה הרפואיות אומרות משהו באשר לעובדות רפואיות.

עם זאת, גם כאשר מדובר בתחום ובמומחה מתאימים, רצוי לבדוק את מניעיו של המומחה. למשל, אלוף טניס עשוי בהחלט להיות מומחה אמיתי לציוד טניס, אך ייתכן גם שהוא ממליץ על ציוד של יצרן מסוים רק מפני שמשלמים לו תמורת זה. במקרה כזה, מובן שאין להסתמך על המלצתו.

כמובן, טיעון מסוג היתלות באילנות גבוהים מעלה, כמו כל טיעון, גם שאלה לגבי אמיתות ההקדמה – יש לבדוק אם דעתו של המומחה הנזכר היא באמת הדעה המיוחסת לו. לעתים קרובות מדי מומחים מצוטטים לא נכון או באופן מטעה.

מכאן ניתן לנסח חמישה קריטריונים שעל־פיהם יש להעריך מקרים של היתלות באילנות גבוהים:

- (1) תחום הדיון הוא תחום של עובדות מוסכמות;
- (2) הטענה שאותה מנסים להוכיח, היא מסוג העובדות המוסכמות (פחות או יותר) על מומחי התחום;
- (3) המומחה הוא מומחה אמיתי באותו תחום;
- (4) חוות דעתו של המומחה אינה נובעת משיקולים זרים;
- (5) המומחה באמת מקבל את המסקנה.

במידה שמקרה של היתלות באילנות גבוהים עומד בכל הקריטריונים האלה הוא עשוי להיות טיעון מהימן. אולם, היתלות באילנות גבוהים אשר אינה עומדת בכל הקריטריונים האלה היא בבחינת התעלמות מהעניין (לכן, אין לה מקום בפריסת הטיעון בעד המסקנה העיקרית).

במקום להסתמך על איש אחד, קורה לעתים שמסתמכים על קבוצה שלמה. לדוגמא:

9.3

- (א) אבל אימא. **כולם** מקבלים כסף מההורים בשביל הטיול!
- (ב) אבל אדוני השוטר. **כולם** נוסעים כאן מעל 50 קמ"ש.
- (ג) אבל כריסמופר. **כולם** יודעים שהארץ שטוחה!

הגדרה

הסתמכות על ההמון (בלטינית – ad populum) היא טיעון שבו מצדיקים טענה או מעשה על-סמך זה ש"כולם" (לפחות כל מי ששייך לקבוצה זו או אחרת) חושבים כך או עושים כך. הצורה הכללית היא:

כולם חושבים/עושים כך.
∴ נכון לחשוב/לעשות כך.

שאלה למחשבה:

האם היסק מסוג הסתמכות על ההמון הוא היסק טוב? נמקו בעזרת דוגמאות.

תרגילים

1. הבחינו בין טפל לעיקר – זהו את המקרים של התעלמות מהעניין ופרשו את הטיעון שנשאר.
(א) המצב רק מתדרדר ומתדרדר מדי חודש. אין ברירה – צריכים להנהיג עונש מוות. וכל מי שלא מסכים הוא יפה־נפש, שהראש שלו בעננים.
(ב) לך תשאל כל אחד – נעלי הספורט הטובות ביותר הן נעלי "שמיבוק". רק לנעלי "שמיבוק" יש אדאפטורים חשמליים סולאריים. מיקי ברקוביץ' עצמו אומר: "אין כמו שמיבוק!".
2. לפי הקריטריונים שהוזכרו, העריכו כל היתלות באילנות גבוהים המופיעה במשפטים הבאים:
(א) אני יודע שהמדד לא יעלה ביותר מעשרה אחוזים בשנה הבאה, כי כך הצהיר נגיד בנק ישראל.
(ב) לדעתי הכי טוב לקנות מחשב בחנות "קומפיוגאלאקסי", כי זה מה שהמורה שלי אמר.
3. הביאו דוגמאות מהעתון לשלושת הסוגים המוגדרים של התעלמות מהעניין.

מבט מלמעלה

במקום להתמקד בעיקר, אנשים מתעלמים לעתים מהעניין, בכך שהם דנים בטוענים עצמם במקום לדון בטענותיהם. במקרה של טיעון לגופו של האדם, תוקפים את האדם במקום לתקוף את מה שהוא אומר. במקרה של היתלות באילנות גבוהים, מנסים לנמק טענה על-סמך זה שהיא טענתו של מישהו שאמור לדעת. במקרה של הסתמכות על ההמון מנסים לנמק את המסקנה על-סמך ההנחה שכך חושבים כולם. במקרים מסוימים אין, אמנם, פסול בהתייחסות לבני אדם ולקשר בינם לבין מה שהם אומרים, אך בדרך-כלל שיקולים אלה אינם לעניין – הם מהווים חלק מהטפל שאותו אנו רוצים להפריד מהעיקר.